

Krejčí, Pavel

Barvy v současné publicistické frazeologii : (na bulharském a českém materiálu)

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. A, Řada jazykovědná. 2006, vol. 55, iss. A54, pp. [109]-121

ISBN 80-210-4014-9

ISSN 0231-7567

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/100038>

Access Date: 30. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

PAVEL KREJČÍ

BARVY V SOUČASNÉ PUBLICISTICKÉ FRAZEOLOGII (na bulharském a českém materiálu)

Príspevek je součástí řešení grantového projektu GA ČR č. 405/02/D164.

Tato práce je součástí kontrastivního studia bulharských a českých idiomů a frazémů vyskytujících se v publicistických textech. Jazykový materiál pochází z fyzických i elektronických textů – především z deníků, okrajově též z jiných zdrojů, a to z období 2001–2005. Autosémantické komponenty idiomů a frazémů používaných v bulharských a českých publicistických textech často označují barvu. Barvy měly pro člověka značný symbolický význam odpradáвна. Bílá barva je tradičně považována za symbol čistoty a neposkvrněnosti, černá je symbolem smutku, smrti, červená symbol krve apod. Jednotlivé barvy mají i novější symbolické významy, které se přenášejí do sémantiky příslušného idiomu, motivují ji, jsou *sémanticky klíčovými komponenty* daného idiomu (viz např. Mlacek, 1984, 52). Ve zkoumaných bulharských textech se vyskytla prakticky všechna možná barevná označení: standardní opozita *бял а черен*, dále adjektiva *кафяв, червен, розов, жълт, зелен, син* (s variantou *тъмносин*) a též specifické desubstantivum *златен*. V českých textech jsme zaznamenali označení *bílá, černá, hnědá, rudá, červená, růžová, zelená, modrá a zlatá* (barva). Z výčtu je patrné, že čeština i bulharština využívají prakticky stejného počtu možností – kolem desíti výrazů.

I. Politická symbolika barev

Zaměříme-li se z hlediska významu idiomů s barevným komponentem pouze na politickou oblast, je výčet barev přirozeně užší. V bulharštině jsou s politickým významem spjata označení *черен, кафяв, червен, жълт, зелен а син* s variantou *тъмносин*, v češtině pak *hnědá, rudá, červená, růžová, zelená а modrá*. Nejčastěji používanou formou je spojení adjektiva se substantivem (Adj–S). Ve všech případech představuje atributivní komponent označení barvy, mění se však paradigma řídicího substantivního komponentu, které je tvořeno omezenou množinou podstatných jmen spojených s oblastí politiky. Z gramatického hlediska se ve sledovaných frazémeh uplatňují všechny tři rody а obě čísla.

I.1. Frekvence výskytu jednotlivých pojmenování barev

Z pohledu frekvence výskytu jednotlivých označení barvy jsme zaznamenali značné rozdíly. Zjistili jsme, že četnost bulharských frazémů – především těch s adjektivem *червен*, *жълт* a *син* – je mnohem vyšší než četnost jakékoliv jiné barvy u českých příkladů.

I.1.1. Červená je v bulharských textech častou součástí obrazného vyjádření díky její symbolické vazbě s tamním nejsilnějším levicovým politickým subjektem – od léta 2005 vládoucí Bulharskou socialistickou stranou (BSP), v češtině jsme zachytili pouze dva případy – jeden ve specifickém kontextu *Jsmo červenější než rudí a zelenější než Zelení* (HN 25.08.04), druhý pak ve slovním spojení *červené třešně*, tedy současném symbolu Komunistické strany Čech a Moravy: *A že rudozelený program neexistuje? I červené třešně v logu naší strany mají svůj zelený lístek!* (HN 25.08.04). V tomto případě však nejde o frazém, byť červená barva i tu vykazuje spolu s nociónálním též význam symbolický – politickou levici. Z příkladu je patrné, že slovní spojení *červené třešně* je součástí většího textového (polypropozičního) úseku postaveného na hře s barevnou politickou symbolikou (*rudozelený program* = program spojující komunistické a ekologické prvky; poukaz na obrazový symbol KSČM, tj. *červené třešně se zeleným lístkem*, má pak v symbolické rovině přesvědčit, že existence takového programu je pro KSČM přirozená).

I.1.1.1. Čeština si pro označení tmavého odstínu červené slouží adjektivem *rudá*, jež v bulharštině svůj ekvivalent nemá – pro symbolické barevné označení jevů spjatých s komunistickým hnutím se v bulharštině užívá výhradně označení *červená* (*червен*). Čeština užívá pro symbolické označení komunistických elementů prakticky výhradně přídavného jména *rudý*: *Kdo návrh z rudé dílny podpořil?* (LN 09.12.03); *Bude Liberecko rudé?* (<http://www.stranaos.cz/view.php?cislocclanku=2004111101> 11.11.04); *to by bylo ještě horší, než kdyby za knipl Strakovy akademie rovnou posadil rudého experta Grebenička* (An 25.04.05).

I.1.1.2. Další barvou, spektrálně i svým symbolickým využitím v politice blízkou červené, je *růžová* (*розов*). Toto označení se vyskytlo pouze v několika málo českých příkladech, mj. i v opozici s pravicovou modrou: *... konzervovalo stav, kdy si růžoví i modří politici podrželi anebo přerozdělili pozici a pašalíky* (NP 01.12.04); *„Akceschopnost“ socialistů lze nejlépe dokumentovat na příkladu, jak miní růžoví správci naložit s bezmála 83 miliardami korun utrženými za Český Telecom* (An 25.04.05). Na tomto místě není od věci připomenout název politologické publikace *Rudí a růžoví*,¹ kde rudá barva symbolizuje „ryzí“ komunismus, zatímco růžová směr sociálnědemokratický. Bulharský politický ekvivalent k české růžové nebyl zjištěn. To může mít několik příčin. Asi nejpodstatnější je to, že na bulharské politické scéně se neprofilovaly dvě přibližně stejně silné levicové strany tak, jako je tomu v politickém prostředí českém. Zatímco v Bulharsku je daleko nejsilnější a nejvlivnější levicovou stranou BSP (bývalá Bulharská komunistická strana, BKP), která se zvláště od konce 90. let minulého století

pod novým vedením vcelku úspěšně transformuje v moderní levicovou stranu (tj. probíhá v ní proces, kterým si prošla většina bývalých komunistických stran ve všech zemích postkomunistického bloku), v Česku trvá už přibližně deset let konkurence KSČM (přímé, ne zcela reformované pokračovatelky totalitní KSČ) a ČSSD (obnovené exilové sociální demokracie). Z toho důvodu je potřeba barevného rozlišení v rámci české levice mnohem silnější než nutnost barevného vymezení kterékoliv menší bulharské levicové strany vůči BSP. Symbolická barevná „přezdívka“ je v bulharské žurnalistice potřebná tam, kde se vyskytuje intenzivní potřeba denního informování o daných politických subjektech. Těmi nejdůležitějšími jsou v posledních přibližně pěti letech v Bulharsku NDSV (žlutí), BSP (červení), SDS (modří) – třebaže momentálně v krizi² – a DPS (bez tradičního barevného označení;³ v průzkumech volebních preferencí se pro označení hnutí hájícího zájmy bulharských Turků objevuje fialová).

1.1.2. Převahu má bulharština rovněž v užívání *modré*, třebaže u této barvy se již sémantická motivace neliší – jak v češtině, tak v bulharštině je modrá symbolem nejsilnější pravicové politické strany (ODS v Česku, resp. SDS v Bulharsku). Protože však v češtině není užívání barev coby symbolů jednotlivých politických stran nebo proudů tolik frekventované jako v bulharštině, český žurnalista sahá do arzenálu takovéto symboliky především tehdy, chce-li se vyjádřit výrazně expresivně, tj. chce-li vyjádřit svůj – především odmítavý – postoj k činnosti české občanské pravice. Tak vyznívají příklady *Kdo se zajímá o politiku ví, že modří ptáci v modré šanci mají všechno vymyšleno* (BL 11.11.04 – zde je patrná ironie) a *Veškerá reforma skončila s nástupem ODS. Stejně jako komunisté si totiž modří ptáci zvykli prosazovat věci silou a to se lépe činí v centralizovaném systému* (<http://www.stranaos.cz/view.php?cislocianku=2003072801> 28.07.03). Pokaždé je tu prostředkem ironie symbol ODS (pták modré barvy v rozletu). O tom, že se s modrou barvou jako symbolem demokratické pravice ztotožňují i samotní představitelé ODS, svědčí název politických tezí této strany, které byly nazvány *Modrá šance*. V bulharských příkladech je naopak ironický nebo jinak hodnotící expresivní účinek přítomen jen velmi slabě, je-li vůbec. Příčinou je značná frekvence užívání především adjektivně-substantivních slovních spojení, v nichž je atributem označení barvy. Účinek se tak přenáší z roviny hodnotící obrazné exprese do polohy čistě obrazné se značně oslabenou expresivitou, v níž se samotný frazém velmi rychle automatizuje. Slabou ironii bychom snad mohli vystopovat v příkladu *Водещите лица на „Атака“ са със син произход* (Tr 23.06.05).⁴

1.1.2.1. Mezi bulharskými barvami jsme rovněž zaznamenali výskyt pojmenování odstínu modré: označení *тъмносин* (tmavomodrý) a *светлосин* (světlemodrý): *Тъмносините няма да подкрепят ...* (Tr 26.06.05); *няма да е от полза на водача си срещу силната светло и тъмно синя конкуренция в района, която не един път е печелила в София* (Tr 20.06.05). První příklad je z pohledu zařazení mezi frazémy sporný, neboť se jedná o jednoslovný výraz, vlastně o torzo adjektivně-substantivního slovního spojení s elipsou substantivní

části. Užití pojmenování odstínů modré představuje snahu nějak barevně rozlišit rozdrobenou bulharskou politickou pravici, pro niž je tradičně typická modrá barva (pro ilustraci srov. *Десният избирател не може да се ориентира между трите сини партии* – Tr 16.06.05). Základní označení *син* je tradičně spojováno s původním hlavním bulharským pravicovým subjektem – Svazem demokratických sil (SDS, *Съюз на демократичните сили*). Tmavý odstín byl použit pro označení odštěpených Demokratů za silné Bulharsko (DSB, *Демократи за силна България*) vedených bývalým předsedou SDS a bulharským premiérem (1997–2001) Ivanem Kostovem, zatímco „světlemodrými“ jsou dnes představitelé původního SDS. Domníváme se, že tmavý odstín má symbolizovat větší nasazení, dynamiku a „drive“ Kostovových DSB (asi ne neoprávněně se Kostovovi přezdívá *Командира*, tj. velitel), zatímco světlá spíše symbolizuje smířlivější, méně razantní přístup („lidštější“ podobu současného SDS ještě více podtrhuje osoba jeho předsedkyně Nadeždy Michajlovové, bývalé ministryně zahraničí Kostovovy vlády, která je pověstná svým šarmem, takže je novináři někdy označována jako *хубавото Наде*, tj. hezká Naďa).

I.1.3. V bulharské publicistice se rovněž hojně využívá barevného označení *жълт*. Je to dáno tím, že **žlutá** se stala symbolem politického uskupení zvaného Národní hnutí Simeona II. (NDSV, *Национално движение Симеон Втори*),⁵ které v Bulharsku vládlo v období 2001–2005 a jehož ústřední postavou je bývalý car Simeon II. (hlavou Bulharského carství byl jako nezletilý v letech 1943–1946, po zrušení monarchie a vyhlášení lidové republiky musel odejít do exilu), který byl v době vlády NDSV premiérem Bulharské republiky, avšak již pod svým občanským jménem Simeon Borisov Saksoburggotski. V české žurnalistice se žlutá barva nevyskytla v žádném zachyceném případě.

I.1.4. Substantivní komponenty, které doprovázejí **modrou** barvu a které si zachovávají svůj základní, nepřenesený význam (s výjimkou spojení *modří ptáci*, v němž je slovo *ptáci* metonymickým označením členů ODS, a *синя мъгла*, kde je substantivní komponent metaforickým obrazem zadržování informací – *Надежда тусна синя мъгла над листите* – Tr 21.05.05), patří svým charakterem především – třebaže ne výhradně – do oblasti politického výraziva (*лидерка, депутат/депутати; електорат, правителство, централа, партия/партии, партийни щабове; град; конкуренция, произход*, ale třeba i *концерт*). Svým charakterem podobné jsou i substantivní výrazy doprovázející adjektivum **žlutý** (*цар, депутатка/депутати, кандидат-градоначалници, народни представители, дейци, юристи, икономист; правителство, кабинет, парламентарна група, централа, Централен предизборен щаб, съд; листи, редици, мнозинство, мандат, акция* atd.). Pouze substantivní komponenty frazémů s adjektivem **červený** vykazují vyšší frekvenci výskytu augmentativních (*крепости, хардлайнери*), ironizujících (*бабички, дете си лягат с кокошките, /червенец/ произход*), nebo jinak negativně působících substantiv (*номенклатура*). Kromě nich bývá pozice řídicího substanti-

va obsazována též běžnými, stylisticky neutrálními politickými termíny, jako je tomu u předchozích dvou barev (*лидер, депутатка, кандидат за кмет, заместник-шеф; ръководство, група; пресцентър* aj.). Nominální syntagma-ta bývají mnohdy rozšířena o konkretizující přístavek (v ukázkách podtržen): **Червената депутатка Татяна Дончева заяви, че...** (St 01.06.03); **ДПС обяви, че синият депутат Муравей Радев е автор на компромата с вашето гражданство** (St 08.06.03); **to by bylo snad ještě horší, než kdyby za knípl Strakovy akademie rovnou posadil rudého experta Grebenička, s nímž by se mu tolik chtělo menšinově vládnout** (An 25.04.05) apod.

Z ostatních, méně často užívaných barev:

I.1.5. Zelená (зелен): tato barva je tradičně spojována se stranami akcentujícími ekologicky ohleduplný životní styl. Pojmenování zelené barvy se také velmi často vyskytuje v samotném názvu strany (srov. *Strana zelených* [Zelení] v Česku, *Зелена партия в България* [Зелените] v Bulharsku, *Die Grüne Partei* [Die Grünen] v Německu, *Die Grünen* v Rakousku, *Les Verts* ve Francii nebo *Die Grüne Partei der Schweiz* [Die Grüne] / *Parti écologiste suisse* [Les Verts] / *Partito ecologista svizzero* [I Verdi] / *Partida ecologica svizra* [La Verda] ve Švýcarsku).⁶ V Česku patří Strana zelených k „největším z malých“ – její preference se sice pohybují na hranici volitelnosti nebo pod ní, avšak svým aktivním přístupem a neobvyklými propagačními prostředky si zajišťuje vcelku stabilní voličskou přízeň. V Bulharsku nemá ekologické hnutí širší veřejnou podporu, více o jejich místě v bulharském politickém spektru viz Fiala – Holzer – Strmiska (2002, 82–105). Bulharští Zelení byli v posledních volbách 2005 součástí vítězné levicové Koalice pro Bulharsko (KzB, *Коалиция за България*) – formace vedené Bulharskou socialistickou stranou (BSP). Kvůli marginálnímu postavení bulharských Zelených se ani v publicistické frazeologii tento termín příliš často nevyskytuje. V politickém kontextu se toto označení objevilo jen ve dvou případech, a to jednou v souvislosti s německou politickou scénou (*Концепцията на **червено-зелената коалиция** в Берлин се провали* – Tr 24.06.05) a jednou přímo v pojmenování bulharských Zelených: *Няма да заседава в червената група и лидерът на **Зелената партия** Александър Каракачанов* (Tr 27.06.05).⁷ V české publicistice se tato barva vyskytuje častěji, adjektivum *zelený* bývá součástí nominálního syntagmatu Adj–S, kdy substantivní pozici zaujímá slovo nesoucí svůj primární, nepřenesený význam, např. **zelené strany** (NP 06.05.05, BL 23.05.03, http://www.eurogreens.org/cms/default/rubrik/3/3173.member_parties@cs.htm 20.05.05), **zelené hnutí** (http://www.eurogreens.org/cms/default/rubrik/3/3173.member_parties@cs.htm 20.05.05), **zelená politika** (NP 06.05.05). Můžeme na ni narazit též v méně obvyklých kontextech, kdy bývá adjektiva označujícího barvu užito ve tvaru komparativu (*Jsmе červenější než rudí a **zelenější než Zelení*** – HN 25.08.04) nebo kdy je komponentem složeniny (*A že **rudozelený** program neexistuje?* – HN 25.08.04).

I.1.6. *Hnědá* (кафяв): hnědá barva se v běžných publicistických textech prakticky nevyskytuje. Je to dáno tím, že je symbolicky spojována s ultrapravicovými formacemi hlásícími se více nebo méně otevřeně k odkazu německého nacistického hnutí. V Česku ani v Bulharsku není v současnosti žádná výraznější politická síla, kterou by nálepka „hnědé“ strany vystihovala. V běžných denících jsme na příklad hnědé coby symbolu určité politické síly nenarazili, ale podařilo se excerpovat dva příklady z internetových zdrojů. Český příklad se vztahuje k současnosti: ***Hnědá hrozba: česká krajní pravice se sjednocuje*** (<http://www.ksm.cz/ultrapravice1.htm> /bez datace – excerpováno 20.05.05/), kdežto bulharský příklad je z textu, který se vztahuje k období druhé světové války a hnědá je tam součástí syntagmatu, které nese původní, nefrazeologizovaný význam: „*Малкият Берлин*“ *на Летна гъмжеше от момчета в кафявите ризи на Хитлеровата младеж и провокации не се допускаха* (http://www.onlinebg.com/kultura/my_html/2052/octobre.htm).⁸

I.2. Tzv. barevné řetězce

Jak čeští, tak i bulharští žurnalisté barevnou politickou symboliku s oblibou hromadí a vytvářejí tak dvojčlenné nebo trojčlenné „barevné řetězce“, přičemž výjimečně mohou obsahovat i vícenásobné označení jedné a téže barvy:

Жълт съд пусна жълтата томбола (Tr 16.06.05);

Пловдив се люшка между жълто и червено (Tr 26.06.05);

Нагледахме се на червено управление, сърбахме надробеното на синьото такова (Tr 04.12.03);

Така българите постепенно започнаха да мислят не в синьо и червено, а със собствените си глави (St 18.06.03);

А že rudozelený program neexistuje? (HN 25.08.04);

stav, kdy si růžoví i modří politici podřzeli anebo přerozdělili pozici a pašalíky (NP 01.12.04);

Иначе сините братовчеди, червените приятелски кръгове и жълтите съпрузи никога няма да си отидат (St 14.06.03).

Vzhledem k mnohem vyšší frekvenci barevné symboliky v bulharských textech nepřekvapí, že takovéto řetězce se častěji vyskytují v bulharských denících.

I.3. Hyperonymum barva

Spolu s konkrétními pojmenováními barev se v publicistických textech mohou vyskytnout i jména shrnující celé barevné politické spektrum. V našem výběru jsme zaznamenali substantiva *barva*, *боя*, *цвет*, *odstín* a adjektiva *sebeduhovější*, *шарен*, *разноцветен*, *многоцветен*, *оцветен*. Početní převaha je opět na bulharské straně. V pozici atributu nebo řidícího substantiva (a v jednom případě příslovečného určení způsobu) se bez výjimky vyskytla slova z okruhu politické terminologie:

stranické barvy (LN 30.12.03), *sebeduhovější parlament* či *koalice* (LN 30.12.03), *боята на управляващите* (Tr 16.06.05), *най-разноцветни полити-*

ци (St 04.06.03), *разноцветни правителства* (St 28.06.03), *разноцветни избиратели* (Tr 23.06.05), *партийно оцветена кандидатура* (St 06.06.03), *многоцветен парламент* (Tr 02.07.05), *шарен парламент* (Tr 27.06.05), *прекалено шарен парламент* (Tr 26.06.05).

Zvláštním případem je syntagma *myší odstín*, u něhož je politická vazba patrná až z kontextu: *při něm se v Česku prolnou stranické barvy natolik, že i sebeduhovější parlament či koalice nabývají myších odstínů* (LN 30.12.03). Atribut *myší* je tu metaforickým pojmenováním šedé barvy a je to zároveň i jediný zaznamenaný výskyt této barvy. Sama šedá má v kontextu symbolický význam něčeho nejasného, neurčitého, beztvareho.

II. Místo výše popisovaných ustálených slovních spojení typu Adj-S ve frazeologii

Mohli bychom si položit otázku, zda příklady nominálních syntagmat popisované v části I. vůbec řadit do frazeologie a idiomatiky. Barevný komponent v nich má jednoznačně obraznou platnost – pokaždé představuje některý z politických proudů nebo směrů. Je proto zdrojem frazeologického významu celého frazému, pro jeho sémantiku se stává motivujícím prvkem. Spjatost určité barvy s příslušným politickým proudem může být srozumitelná buď jen *v dané zemi* (mezi mluvčími jednoho jazyka – např. žlutá je v bulharském politickém kontextu jednoznačným symbolem politického subjektu s názvem Národní hnutí Simeona II.), anebo je její symbol srozumitelný *v širším, evropském nebo řekněme euroatlantickém kontextu* (hnědá jako symbol krajní pravice, rudá/červená jako symbol /krajní/ levice, zelená jako symbol tzv. ekologicky zaměřených stran a hnutí, která mají toto označení velmi často i ve svém názvu – viz Strana zelených, něm. Die Grüne apod.). Vzhledem k tomu, že substantivní komponent je v našich případech neidiomatické povahy, neboť označuje konkrétní denotát, z pohledu rozlišení centra a periférie IF patří sledované frazémy do periferní části IF, tedy do oblasti *kvaziidiomů a kvazifrazémů* (viz Filipec – Čermák 1985, 205; ve starších frazeologických studiích se takovéto typy frazémů nazývají *frazeologická spojení*, bulh. *фразеологични съчетания* – srov. např. FT, 1995, 45, Mlacek, 1984, 70nn. nebo Ničeva, 1987, 13). S ohledem na jejich výskyt především v publicistice je můžeme označit jako publicistické kvaziidiomy a kvazifrazémy.

III. Jednoslovné transformace verbonominálních (kvazi)frazémů typu V-Adj

Do sledovaných adjektivně-substantivních frazémů jsou přídavná jména označující barvy zapojena díky svému pragmatickému zatížení symbolickým významem. Protože jsou sama jeho nositelem, bývají taková barevná označení často

samostatnou součástí publicistického textu. Tato v podstatě již substantivizovaná přídavná jména jsou přitom vždy v množném čísle a označují nějakou skupinu osob. Jejich denotát bývá v mnoha případech zřejmý z předchozího kontextu, anebo se autor spoléhá na kulturně-společenskou kompetenci čtenáře. Obecně lze říci, že taková skupina osob představuje členy nebo stoupence jednotlivých rozhodujících politických sil, často v nějaké důležité stranické nebo státní funkci. Zdali se jedná o obecnější, širší nebo konkrétnější, užší význam, je patrné z textu – titul publikace *Rudí a růžoví. Transformace komunistických stran* /L. Kopeček a V. Hloušek, Brno 2002/ napovídá, že její autoři pojednávají o zvoleném tématu velmi obecně a zkoumají více politických subjektů, byť i stejného ideového zaměření. Titulek *Průzkum: Zelení válcují unionisty* (iDnes.cz, 18.04.05) hovoří naopak jen o konkrétní české Straně zelených, když komentuje její vyšší procentuální preference ve srovnání s Uníí svobody. Z titulku *Жълти, червени и Доган променят конституцията* (BiG.bg, 16.01.03) je zase patrné, že se označení *жълти* a *червени* vztahují jen na úzký okruh osob z příslušného politického subjektu, vymezený účastí ve vládě, popř. v parlamentu (tj. tam, kde lze měnit ústavu). Ve všech uvedených případech můžeme směle předpokládat elipsu příslušného řídicího substantiva, ačkoliv ne vždy jsme schopni jednoznačně říci, jaké substantivum bylo vlastně vypuštěno. Sledované adjektivní výrazy lze též chápat jako symbolická pojmenování samotných stran. Poslední uváděný příklad bychom tak mohli převést do neobrazné, třebaže stále synekdochické řeči asi takto: *НДСВ, БСП и ДПС променят конституцията*.

V názoru na to, zda tyto obrazné nominální výrazy vůbec řadit do frazeologie, musíme být velmi opatrní. Je totiž třeba si uvědomit, že jednou z vlastností, kterou by měl každý obrazný výraz mít, chce-li být zařazen do sféry zájmu idiomatické a frazeologie, je to, že musí představovat „ustálenou kombinaci minimálně dvou forem (morfémů, lexémů, kolokací, vět), která je různě anomální formálně, kolokačně i sémanticky a tvoří jednotku bezprostředně vyšší roviny“ (Čermák, 1982, 115). Ale kam zařadit případy, kdy je druhý komponent (tj. ten s původní, netransformovanou sémantikou) přítomný jen implicitně? Zajímavou studii na téma jednoslovných frazémů publikovala M. Košková (2003). V ní se však zaměřila na slovesné výrazy typu *klanět se před někým* (čes.), *mať niečo s niekým* (slov.), *изсмуквам някого* (bulh.) apod. a analyzovala je především v souvislosti s jejich slovníkovým zpracováním. Vrátime-li se k přídavným jménům typu *сините*, *жълтите*, *червените*, *rudí*, *zelení* apod., bylo by možné považovat je za nominální transformace verbonominálních (kvazi)frazémů struktury V–Adj (vlastně jakýchsi idiomatických jmenných predikátů). V netransformované podobě jsme takový frazém zaznamenali v příkladu *J sme červenější než rudí a zelenější než Zelení*. Invariantním tvarem realizovaných frazémů by byla podoba *být rudý/červený* s významem „být stoupenec nebo člen společenských nebo politických subjektů propagujících výrazně levicové až krajně levicové (komunistické) politické názory“, resp. *být zelený* s významem „být člověk, který klade důraz na ekologický rozměr fungování společnosti; být stoupenec nebo člen společenských nebo politických subjektů propagujících ekologicky odpovědné chování“.

Bulharské invariantní tvary by pak měly podobu *син съм, жълт съм, червен съм* s obdobně definovaným idiomatickým významem.⁹

IV. Nepolitické frazémy s označením barvy

Frekvence nepolitických frazémů s barevným komponentem byla především v bulharských textech nižší než u jejich politických protějšků. Z barev jsme zaznamenali především standardní opozita *бял* a *черен* a dále pojmenování *червен, розов, жълт, зелен, син* a specifické desubstantivum *златен*. V českých textech jsme narazili pouze na *černou, bílou* a *zlatou*. Na rozdíl od politicky motivovaných frazémů je tu patrný nepoměr – barevné spektrum z bulharských excerpt (8 barev) je mnohem pestřejší než počet zjištěných barev z českých deníků (3 barvy). Barevný komponent se nejčastěji vyskytuje ve své primární slovnědruhově podobě – adjektivu. Jako atribut bývá součástí nominálního syntagmatu, v němž řídicí substantivum může představovat nefrazeologizovaný prvek, a nositelem frazeologického významu je pak pouze barevný element – např. *жълтата преса* (168 23.06.05); *жълтите вестници* (168 23.06.05); *златните години /на Арни/* (Tr 19.06.05); *златното време* (Tr 28.06.05); *розовият блян* (Tr 22.06.05); *бели пари* (Tr 02.12.03); *черният PR* (St 04.06.03), anebo je celé syntagma frazeologizováno, čímž vzniká metaforický obraz potenciálního omezení (*червен картон* – Tr 04.12.03, 08.12.03, 11.12.03, *жълт картон* – Tr 11.06.05, 02.07.05) nebo naopak volnosti (*зелена светлина* – Tr 22.11.03), příhodných podmínek (*златна почва* – Tr 03.12.03), urozenosti původu (*синя кръв* – Tr 17.06.05), nízkých nákladů (*жълти стотинки* – St 02.11.04), zásadního omylu (*златý voči* – Pr 09.12.03), odhalení obecně (*на бял свят* /някой изважда нещо/ – Tr 29.12.03) nebo odhalení v negativním smyslu s příznakem ironie (*по бели гащи* /някой е/ – Tr 12.12.03, 29.12.03, 30.06.05).

Pozoruhodnou shodu jsme zaznamenali u obrazu člověka, který má takřkajíc „čistý štít“ – v obou jazycích jsme narazili na syntagma *celý v bílém / целият в бяло*, které je v textu na pozici doplňku: *kdo bude tím mužem, který vstoupí celý v bílém, dnes ještě nevíte* (LN 04.12.03); *И най-малкото неморално е Иван Костов да излиза в печата целият в бяло по въпросите на престъпността...* (Tr 20.12.03).

IV.1. Tzv. barevné řetězce

Poměrně rozšířené je – především mezi bulharskými žurnalisty – kombinování dvou, řidčeji i více barev, které mohou vyjadřovat obecný protiklad pozitivní x negativní (*Получава се например, че сума министри оцеляват благодарение на своите „бели пари за черни дни“* – Tr 06.12.03), mohou zvyšovat expressivitu výpovědi (*Въпросът е уреден черно на бяло в Конституцията на Република България* – Tr 02.12.03), anebo jsou součástí jazykové hry, jejímž smyslem je jen ozvláštnění publicistického textu (*Зелените карти не правят*

от имигрантите *бели хора* – Sg 16.07.01). Posledně uvedený záměr jsme zaznamenali též u politické frazeologie (*Няма да заседава в червената група и лидерът на Зелената партия Александър Каракачанов* – Tr 27.06.05; *Бил като Спас Гърневски, който като червена нишка свързва синята агитка от юни 2001 с ноемрийската от 2003 г.* – Tr 27.11.03).

Zvláštním případem je kombinace několika stylových charakteristik v pořadí „metaforické označení konání, které provádí BSP“ (červená) – „symbolické označení nelegálního druhu činnosti“ (černá) – „symbolické označení SDS“ (modrá): *Червени опити за черен PR отчетоха сините партийните щабове дни преди втория тур на местните избори* (Sg 31.10.03). V právě uvedených příkladech je častou kontrastní barvou bílá (3x), černá (3x) nebo červená (3x), přičemž dvakrát byly do kontrastu postaveny přímo bílá s černou; z ostatních barev byly do kontrastní pozice postaveny ještě modrá (2x) a zelená (2x).

Formálně odlišné jsou poslední tři skupiny:

V **první** je barevný komponent v adverbialním tvaru a označuje nelegální činnost: *В повечето случаи те работят на черно* (Sg 16.07.01), resp. nutnost začít nějakou činností od samého počátku: *„Мултигруп“ ... сега е принудена да инвестира на зелено и да участва в търгове* (Kp 00.03.03).

Druhá představuje barevný komponent jako součást struktury přirovnání: *Ясно е като бял ден, че вратички в законите има* (St 18.06.03); *Мерките подействаха на ДПС като червено на бик* (Tr 04.12.03); *Бил като Спас Гърневски, който като червена нишка свързва синята агитка от юни 2001 с ноемрийската от 2003 г.* (Tr 27.11.03).

Ve **třetí** skupině je propoziční frazém – pořekadlo *Трай, коньо, за зелена трева!* (168 23.06.05; v češtině mu významem odpovídá pořekadlo *Dočkej času, jako husa klasu* – srov. stař. ve FRBE II, 402), v němž je barevný komponent zcela desémantizován a nijak neovlivňuje ani nemotivuje sémantiku frazeologismu. Do textu je frazém zařazen autonomně, bez parémiologického konektoru (více o nich viz Ďurčo, 2003).

V. Závěr

Bulharská barevná symbolika používaná v každodenní publicistice vykazuje mnohem vyšší frekvenci než česká. Základní rozlišení – totiž *modrá* pravice a *červená* levice – platí jak pro českou, tak i pro bulharskou politickou scénu. Zatímco však v Česku rozlišujeme kvůli existenci dvou silných levicových stran především odstíny červené (*rudá* /KSČM/, *růžová* /ČSSD/ – samotná červená se užívá minimálně – v našem materiálu byla použita pouze v souvislosti s komunistickými idejemi: *J sme červenější než rudí a zelenější než Zelení*), v Bulharsku kvůli odlišnému politickému vývoji v levém spektru zůstalo označení *червените* pouze jako symbol nejsilnější levicové strany – postkomunistické BSP. Nejvyšší frekvenci mezi bulharskými barvami vykazuje *modrá* (SDS a jím vedené koalice), *červená* (BSP a jí vedené koalice) a v posledních pěti letech díky vítězství

příslušného politického subjektu ve volbách i *žlutá* (symbol „carské“ NDSV). V Česku je nejsrozumitelnějším symbolem *rudá* (již zavedený a snadno čitelný symbol komunistů, nejčastěji reprezentuje KSČM), *zelená* (ekologická hnutí, nejčastěji myšlena SZ, třebaže jde v Česku dlouhodobě o mimoparlamentní stranu, která se zatím prosadila především na komunální úrovni), *růžová* (symbol spojený především s ČSSD; za pozornost stojí zvuková podobnost označení barvy se slovem *růže* – symbolem ČSSD, nelze však s jistotou říci, že by růžová barva byla obecným symbolem sociální demokracie, protože sami členové ČSSD ani její přívrženci ji jako „svou“ barvu příliš nevnímají – nezapomínejme na další tradiční asociace, které tato barva vyvolává a které s politikou nemají nic společného) a *modrá*, spojená s ODS jako nejsilnějším českým pravicovým subjektem; toto spojení je stranou naopak jednoznačně podporováno užíváním modré barvy ve stranických materiálech, hesly jako je *modrá šance* nebo obrazem modrého ptáka s rozepjatými křídly coby symbolu ODS.

Poznámky:

- 1 KOPEČEK, Lubomír – HLOUŠEK, Vít: *Rudí a růžoví. Transformace komunistických stran*. Brno, Mezinárodní politologický ústav MU, 2002.
- 2 Bude zajímavé sledovat, který z pravicových politických subjektů bude v blízké budoucnosti bulharskými novináři spojován s modrou barvou, jestliže se „pravý modrý“ SDS dlouhodobě propadne na úroveň 5–10 % voličské přízně a hranici 20 % naopak na delší dobu překročí jiný pravicový subjekt.
- 3 Ilustraci necht' jsou příklady *коалиция на червените с ДПС* (168 23.06.05) nebo *Жълти, червени и Доган променят конституцията* (BiG.bg 16.01.03), kde je patrně narušení barevné triády a DPS je tu představeno jménem svého předsedy.
- 4 Politické hnutí Ataka jako subjekt radikálně nacionalistický byl ve schématech v předvolebních průzkumech soustavně označován černou barvou, srov. též *и стигнем до черните одежди на навъсеня Сидеров* – Tr 17.06.05 (Volen Siderov je lídr zmíněného hnutí), kde je patrná narážka na černou koženou bundu, v níž je zmíněný politik často oblečen, což jen potvrzuje barevněsymbolické zařazení hnutí Ataka. Mnozí z čelných představitelů Ataky však dříve pracovali ve strukturách „modré“ SDS.
- 5 Viz *Stanovy NDSV*: „§ 3 (2) НДСВ има свой знак – седефена раковина на жълт фон (...). (3) Знамето на НДСВ е с правоъгълна форма с жълт цвят и изобразен в средата знак на НДСВ“ (<http://www.ndsv.bg/?magic=0.1.4.9.0.1.0> – podtrž. PK). Lze předpokládat, že výběr žluté barvy byl obdivovateli Simeona II. učiněn proto, že žlutá barva se chápe mj. jako symbol moudrosti (viz např. БОЕВ, Боян: *Значение на цветовете*. In: <http://www.beinsadouno.com/articles.php?id=7>), která je s osobou Simeona II. běžně spojována. V internetovém časopise *Margarita* (č. 2/2001) se lze dočíst následující vysvětlení: „Жълтият цвят символизира интелект, непринуденост и интуиция. Избират го хора с висока самооценка, уверени в себе си. Те изпитват потребност от емоционално общуване, обичат да им се възхищават. „Жълтите“ като цяло са оптимисти. Те са независими, нетърпеливи, понякога са непослователни. Често пъти се стремят към пълно освобождение от проблеми и грижи. Обичат всичко ново и непознато, адаптират се лесно“ (<http://margarita.dir.bg/0502cvetove.htm>).
- 6 Za pozornost stojí, že švýcarská forma oficiálního názvu strany ve francouzštině, italštině a rétorománštině neobsahuje v oficiální podobě slovo „zelený“, nýbrž „ekologický“.
- 7 Na barevnou symboliku jsme rovněž narazili na adrese http://www.easibulgaria.org/books/swanepool/ms_33.htm, kde jí bylo užito v teoretickém textu vysvětlujícím různé prin-

сіру счїтанїи гласї (Да предположим, че в тази страна има 900 гласоподаватели и 3 избирателни района, във всеки регион има, да речем, по 300 гласоподаватели. Освен това, нека приемем, че има две партии – червена и зелена – 29.10.04). Můžeme si položit otázku, proč si autor článku pro označení hypotetických stran zvolil zrovna barevnou symboliku, a ne třeba číselné nebo písmenné označení. Citovaný text je podle našeho názoru dalším z řady důkazů přitažlivosti barvy jako politického symbolu.

- 8 Pozoruhodné na tomto příkladě je to, že se jedná o bulharský překlad textu českého filozofa Erazima Koháka, takže fakticky i tento příklad není čistě bulharský. A protože uvedené realizované syntagma vlastně nemá frazeologický charakter (použili jsme ho pouze kvůli ilustraci), lze říci, že bulharština nám příklady užití této barvy jako politického symbolu nenabízí. Současná bulharská radikální pravice, která uspěla v posledních parlamentních volbách, bývá označována černou barvou – viz výše pozn. o politickém hnutí Ataka.
- 9 G. Armjanov zařadil do svého slovníku bulharského žargonu jen jedno adjektivum s politickým významem – *син* „член или привърженик на Съюза на демократичните сили“ (Armjanov, 2001, 310). Adjektivum *жълт* definuje pouze tradičním „човек от Югоизточна Азия“ (cit. d., 114) – vzhledem k roku vydání slovníku je pochopitelné, že politický význam odkazující k NDSV autor ještě nemohl zachytit; přídavné jméno *червен* však v jeho slovníku nenalezneme vůbec.

COLOURS IN CONTEMPORARY JOURNALISTIC PHRASEOLOGY (BASED ON BULGARIAN AND CZECH MATERIAL)

The study concentrates on the problem of phrasems in Bulgarian and Czech journalistic texts that have a component colour in their structure. In Bulgarian there is much more intensive frequency of usage of colour symbols connected with political subjects than in Czech. Three colours are most frequently used – they correspond with the three most important Bulgarian political subjects: *red* (Bulgarian Socialist Party), *blue* (Union of Democratic Power) and *yellow* (National Movement „Simeon II.“). In Czech journalistic texts we often see *blue* (symbol of the Civic Democratic Party), *green* (Czech or foreign Green Party /Parties/ and other ecologic movements), and *red* (symbol of the Communist Party of Bohemia and Moravia, and communist or radical left positions). We accept that there are specific monocomponent nominal phrasems for example *rudí / червените (the Reds)*, that come from transformation of the verb-nominal phrases for example *být rudý / червен съм (to be red)*.

Zdroje excerpovaného materiálu:

Periodický tisk z období 2001–2005, včetně internetových novin:

Český:

An – Annonce
BL – Britské listy
HN – Haló noviny
iDnes.cz – iDNES
LN – Lidové noviny
NP – Neviditelný pes
Pr – Právo

Bulharský:

168 – 168 časa
BiG.bg – BiG.bg
Kp – Kapital
Sg – Sega

St – Standart
Tr – Dneven Trud

Jiný materiál:

KOPEČEK, Lubomír – HLOUŠEK, Vít: *Rudí a růžoví. Transformace komunistických stran*. Brno, Mezinárodní politologický ústav MU, 2002.

Jiné internetové zdroje:

http://www.easibulgaria.org/books/swanepool/ms_33.htm
http://www.eurogreens.org/cms/default/rubrik/3/3173.member_parties@cs.htm
<http://www.ksm.cz/ultrapravice1.htm>
<http://www.ndsv.bg/?magic=0.1.4.9.0.1.0>
http://www.onlinebg.com/kultura/my_html/2052/octobre.htm
<http://www.stranaos.cz/view.php?cisloclanku=2003072801>
<http://www.stranaos.cz/view.php?cisloclanku=2004111101>

Literatura:

- АРМЯНОВ, Георги: *Речник на българския жаргон*. София, 2001.
 ČERMÁK, František: *Idiomatika a frazeologie češtiny*. Praha, 1982.
 ĎURČO, Peter: *Paremiologické konektory v texte*. In: *Frazeologické štúdie III*, edit. Jozef Mlacek – Peter Ďurčo. Bratislava, 2003, s. 33–42.
 FIALA, Petr – HOLZER, Jan – STRMISKA, Maxmilián a kol.: *Politické strany ve střední a východní Evropě. Ideově-politický profil, pozice a role politických stran v postkomunistických zemích*. Brno, 2002.
 FILIPES, Josef – ČERMÁK, František: *Česká lexikologie*. Praha, 1985.
 FRBE II: НИЧЕВА, Кети – СПАСОВА-МИХАЙЛОВА, Сийка – ЧОЛАКОВА, Кристилина: *Фраzeологичен речник на българския език*. Т. 2: *О–Я*. София, 1975.
 FT, 1995: MLACEK, Jozef – ĎURČO, Peter a kol.: *Frazeologická terminológia*. Bratislava, 1995.
 KOŠKOVÁ, Mária: *K otázke tzv. jednoslovných frazém (so zreteľom na ich lexikografické spracovanie)*. In: *Frazeologické štúdie III*, edit. Jozef Mlacek – Peter Ďurčo. Bratislava, 2003, s. 99–104.
 MLACEK, Jozef: *Slovenská frazeológia*. Bratislava, 1984².
 НИЧЕВА, Кети: *Българска фразеология*. София, 1987².

Literatura z internetu:

БОЕВ, Боян: *Значение на цветовете*. In: <http://www.beinsadouno.com/articles.php?id=7>
<http://margaritta.dir.bg/0502cvetove.htm>

Pavel Krejčí
 Ústav slavistiky
 Filozofická fakulta MU
 Arna Nováka 1
 602 00 Brno
 Czechia
 (pkrejci@phil.muni.cz)

